MIRJANA CRNIĆ NOVOSEL

TI PARLI IN FIUMAN?
Fijumanski dijalekt kao nematerijalno kulturno dobro[1]

Fiume, sei nel mio cuor
Fiume, bela come un fior
...

Sjeverni dio Hrvatskoga primorja oduvijek je bio prostor susreta različitih naroda, jezika i kultura. Još od davne povijesti na tome području žive različite zajednice, a ta se raznolikost posebno očituje u prisutnosti različitih jezičnih varijeteta. Uz čakavsko narječje na području Istre i Kvarnera prisutni su i brojni romanski govori. Među njima su istriotski ili istroromanski na jugozapadu Istre, istrorumunjski na sjeveroistoku Istre te različite varijante mletačkoga kolonijalnog jezika – istromletački u Istri, fijumanski u Rijeci te mletačke varijante na kvarnerskim otocima i u Liburniji.

Na području Primorsko-goranske županije osobito se ističe fijumanski dijalekt kao živi komunikacijski kôd dijela riječkoga stanovništva. Njime se stoljećima služe Fijumani – starosjedilačko, tradicionalno dvojezično, a često i višejezično stanovništvo Rijeke. Nekad su uglavnom živjeli uz desnu obalu Rječine, u povijesnoj gradskoj jezgri, a danas su raspršeni po različitim dijelovima grada. Premda se uglavnom ne koristi u javnoj komunikaciji, nego je ograničen na obiteljsku domenu i razgovor unutar Zajednice Talijana Rijeka (*Comunità degli Italiani di Fiume*), fijumanski je važan dio riječkoga jezičnog i kulturnog identiteta. Mnogim je govornicima upravo fijumanski materinski jezik, no s obzirom na to da se većina Fijumana smatra dvojezičnima ili višejezičnima, uz fijumanski kao materinski jezik navode i hrvatski (odnosno čakavski) ili talijanski.

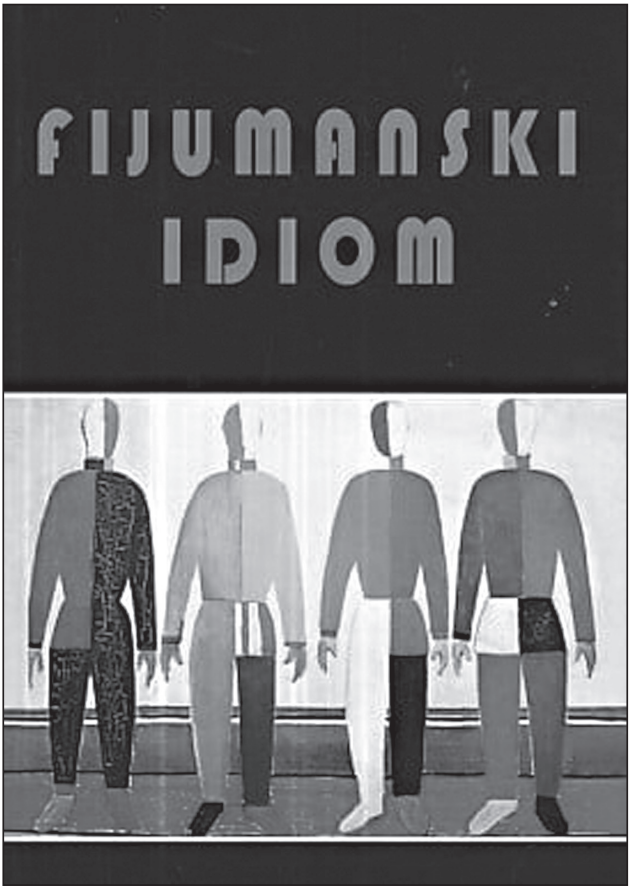
Najstariji pisani tragovi mletačkoga jezika u Rijeci potječu iz 15. stoljeća. Sačuvani su u zapisima notara i kancelara Antonija de Renna de Mutina, pisanima upravo na mletačkome jeziku. Ti dokumenti svjedoče o tome da su na riječkome području već tada usporedno bili u uporabi hrvatski (čakavski) i mletački jezik. S obzirom na intenzivne trgovačke veze na Jadranu još od ranoga srednjeg vijeka, pretpostavlja se da se mletačkim u Rijeci govorilo i znatno prije.

Danas se fijumanskim dijalektom najviše služe starije generacije, a među mlađima je njegova uporaba znatno rjeđa. Ipak, dijalekt je djelomično prisutan i u obrazovanju, ponajprije putem izvannastavnih aktivnosti u riječkim talijanskim školama i vrtićima.

[1] Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Jezični identitet Hrvata u zemlji i inozemstvu* (JIHZI), koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorna je samo autorica te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Fijumani su prije svega jezična zajednica – skupina ljudi koju povezuje zajednički dijalekt. Sebe doživljavaju dijelom starosjedilačkoga stanovništva grada koji nazivaju *Fiume*, odnosno Rijeka. Zanimljivo je da je lokalna pripadnost često izraženija od nacionalnoga identiteta, koji je u njihovu slučaju manje naglašen. Prema vlastitu tumačenju Fijumani su Riječani rođenjem, a fijumanski dijalekt naslijedili su od svojih predaka. Taj govor ne doživljavaju samo kao sredstvo komunikacije, nego i kao važan dio osobnoga i kolektivnoga identiteta – na njemu misle, osjećaju i stvaraju.

Vidljivost fijumanskoga dijalekta, a time i njegova vitalnost, povezana je s aktivnostima koje provodi Zajednica Talijana Rijeka. Posebno se ističe festival *Canzonette fiumane*, koji se svake godine u lipnju odvija na Trgu Riječke rezolucije u Rijeci. U svrhu valorizacije fijumanskoga dijalekta festival ima ulogu promotora nematerijalne kulturne baštine.

1. slika: Iva Lukežić. *Fijumanski idiom*. Izdavački centar Rijeka. 1999.

2. slika: Festival *Canzonette fiumane* (pozivnica)

Na temelju provedenih kulturnih aktivnosti, književnih ostvarenja, rječnika i znanstveno-stručnih radova te međugeneracijskoga prijenosa i radionica u odgojno-obrazovnim ustanovama na talijanskome jeziku, fijumanski je dijalekt (*dialetto fiumano*) početkom travnja 2026. dobio status kulturnoga dobra Republike Hrvatske te je upisan u *Registar kulturnog dobra* pod oznakom Z-7983. Time je uvršten među više od 40 zaštićenih oblika nematerijalne baštine u kategoriji *Usmena predaja, izričaji i govori*, koji zajedno čine raznolik kulturni identitet Hrvatske.

Nesumnjivo, fijumanski je dijalekt važan dio riječkoga jezičnog krajolika, a njegovi govornici – Fijumani – višestoljetni su sudionici u oblikovanju riječkoga kulturnog i povijesnog nasljeđa. Osim što je kulturni fenomen, taj je dijalekt i prenositelj drugih oblika nematerijalne kulture, poput različitih oblika usmene književnosti, glazbe, umijeća i običaja.

Da je sastavni dio Rijeke, kao i čakavština, vidljivo je u leksiku u kojemu nalazimo znatan broj čakavizama, ali i hungarizama i germanizama, kao tragova povijesno-političkih struktura na području grada. Iako se danas ni fijumanski ni čakavski više ne mogu

smatrati urbanim govorima Rijeke, oni i dalje žive u obiteljima i zajednicama svojih govornika kao važan dio kulture i identiteta grada.

FORZA FIUME! (Naprijed Rijeko!)
FIUME O MORTE! (Rijeka ili smrt!)
BEL(L)A FIUME! (Lijepa Rijeko!)
FIUME IN COR (Rijeka u srcu)
NOI SEMO FIUMANI (Mi smo Fijumani)
TI PARLI IN FIUMAN? (Govoriš li fijumanski?)
TI SE RICORDI DE FIUME? (Sjećaš li se Rijeke?)

Jeste li znali?

U višestruko nagrađivanome dokumentarnom filmu *Fiume o morte* (2025.) redatelja Igora Bezinovića fijumanski dijalekt ima važnu ulogu – njime Riječani rekonstruiraju i interpretiraju događaje iz 1919. godine, kad je grad zauzeo Gabriele D'Annunzio.

Fijumanski se dijalekt 2023. godine ponovno afirmirao u javnome prostoru na prvome festivalu *Canzonette fiumane* (*Ricordando*) izvedbom uglazbljenih starih fijumanskih tekstova.

Tijekom višestoljetnoga suživota fijumanski i čakavski međusobno su se isprepletali, a u svakodnevnoj komunikaciji često su sudjelovali govornici koji se nisu u potpunosti razumjeli.